

ЗАКОНОДАВСТВО ПРО НАЦІОНАЛЬНУ БЕЗПЕКУ УКРАЇНИ ЯК СИСТЕМНИЙ ФЕНОМЕН: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Загуменна Ю. О.

ВСТУП

Як відомо, категорія безпеки належить до числа фундаментальних явищ для «світу повсякденності» кожної дієздатної людини: вона є неодмінною умовою людського життя і продовження людського роду, формування і розвитку суспільних відносин, прогресу економіки, культури, суспільства і всього людства. При цьому безпеку часто розглядають як системне поєднання трьох ключових явищ, а саме таких, як: а) відсутність загроз; б) готовність і здатність захищатися або усувати ці загрози і відновлювати статус-кво; в) достатній ступінь стійкості до виникаючих загроз, певний імунітет, запас міцності тих або інших об'єктів¹. Відтак, до основних проявів безпеки можна віднести відсутність загроз, почуття впевненості людини та можливості її вільного розвитку, що перебувають між собою в тісному взаємозв'язку. Саме відсутність істотних загроз безпеці створює для людини відчуття впевненості в завтрашньому дні, комфортності існування, прогнозованості свого майбутнього, а тому формує необхідні умови для мирного й стабільного життя, комунікації, само-реалізації та постійного розвитку людей та їхніх колективів².

Тому закономірно, що безпека людини, поряд із її життям і здоров'ям, честю і гідністю, а також людською недоторканністю визнані, зокрема, в Україні найвищою соціальною цінністю на конституційному рівні (частина перша статті 3 Основного Закону України³), а реалізація цієї конституційної норми проголошена

---

¹ Кравчук О. Ю. Загрози та виклики політичній безпеці України в умовах гібридної війни : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 «Політичні інститути та процеси». Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». Одеса, 2019. С. 33–34.

² Lis W. Bezpieczeństwo wewnętrzne i porządek publiczny jako sfera działania administracji publicznej, Lublin : Wydawnictwo KUL, 2015. S. 30.

³ Конституція України : від 28 черв. 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

головною метою державної політики у галузі національної безпеки⁴. Як слушно наголошує відомий український дослідник-адміністративіст В. Сокурєнко, «питання ... безпеки в усьому цивілізованому співтоваристві держав традиційно розглядаються як неминущі цінності»⁵.

Сучасна наука схильна розглядати безпеку в якості тієї універсальної цінності, яка стосується нескінченної кількості суб'єктів, хоча найбільше значення має, безумовно, безпека особистості, соціальних груп, суспільства і держави⁶. Вона сприймається як така гуманістична цінність, що за сучасних умов в Україні набуває пріоритетного значення разом з іншими фундаментальними суспільними (у тому числі, і правовими) цінностями, зокрема такими, як верховенство права, свобода, рівність, права людини, демократія, національна єдність тощо⁷.

Ключовою формою безпеки, яка є спільною цінністю людей, які мешкають в умовах сучасних державно організованих суспільств, виявляється національна безпека. Законодавством, зокрема, національна безпека України визначається, як «захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз» (пункт 9 частини першої статті 1 Закону України «Про національну безпеку України»)⁸. Її провідними чинниками, через які вона розкривається і характеризується певним змістовним навантаженням, є «національні інтереси», «небезпеки і загрози», «захищеність», «стійкий і прогресивний розвиток» тощо. Означені поняття відображають стан і захищеність суспільства, його динамічні зміни, можливості та здатність суспільства до самозбереження і розвитку⁹.

Дбаючи про власну безпеку, людство в цілому та окремі країни зокрема завжди переймалися розбудовою таких інституційних та

---

⁴ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. *Урядовий кур'єр* від 16.09.2020. № 179.

⁵ Сокурєнко В. В. Публічне адміністрування сферою оборони в Україні: дис. ... док. юрид. наук: 12.00.07. Нац. академія внутрішніх справ України. Київ, 2016. С. 30.

⁶ Подковенко Т. Національна безпека України: аксіологічний та правовий аспекти. *Актуальні проблеми правознавства*. 2021. № 1 (25). С. 13.

⁷ Волошина Ю. В. Національний суверенітет: праворозуміння та практика забезпечення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2015. С. 14.

⁸ Про національну безпеку України: Закон України. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2018. № 31. Ст. 241.

⁹ Кобко Є. В. Сучасна парадигма національної безпеки України: публічно-правовий аспект. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 2. Серія юридична. С. 33.

правових механізмів, які б сприяли організації, підтриманню, зміцненню й гарантованості їхньої безпеки. Зазвичай, світова історія демонструє безліч більш чи менш удалих прикладів та моделей улаштування національної безпеки, відмінних від одного історичного періоду до іншого, від однієї держави до іншої. Але спільним у цих моделях є якраз те, що всі вони так чи інакше, більш чи менш виразно, рельєфно відтворюють основне призначення держави. Таким призначенням останньої, безсумнівно, є безпечне існування соціуму, оскільки саме безпека є основним пунктом «угоди», що незримо укладається між суспільством і «його» державним апаратом; сутність самої держави полягає в гарантуванні й підтриманні нею безпеки всіх громадян на найвищому (національному) рівні; тільки державна влада, будучи монопольною і поширюваною на всю територію країни, здатна виконати це завдання, тоді як недержавні (суспільні) інститути можуть тільки сприяти їй у певних межах; національна безпека стосується всієї держави і всього населення, виходячи з політичного тлумачення сутності нації¹⁰, відповідно до якого нація – це сукупність всього населення країни¹¹.

Та, попри таку увагу, що її підкреслює постійне вдосконалення систем національної безпеки, нарощування її інституційної складової, збільшення її фінансування тощо, реалії вказують на крайню «крихкість» і вразливість національної безпеки, її граничну нестабільність, а звідси – й потребу її повсякчасного (постійного) захисту й підтримки. І досі для багатьох людей сучасний світ – це явно незахищений простір, сповнений загроз і небезпек у найрізноманітніших сферах життя. Відповідно, саме безпека закономірно постає чи не найдефіцитнішим ресурсом сучасного суспільства¹². Як резюмують соціологи з цього приводу, світ людей досяг принципово нового стану, за якого, зокрема,

---

¹⁰ За цієї концепцією нація тлумачиться переважно, як політична спільнота, що об'єднує всіх громадян в межах кордонів певної держави незалежно від їхнього етнічного та соціального походження, мовно-культурних та інших особливостей. Конопельський В. Я. Конституювання української політичної нації у перехідному суспільстві : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 – політичні інститути та процеси. Одеська національна юридична академія. Одеса, 2002. С. 8; Касьянов Г. В. Теорії нації та націоналізму : монографія. Київ : Либідь, 1999. 352 с.

¹¹ Лемак О. В. Забезпечення національної безпеки як функція держави. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2016. Вип. 38. Т. 2. С. 64–65.

¹² Стан сингулярності: соціальні структури, ситуації, повсякденні практики / С. Макеєв, С. Оксамитна, А. Домаранська, О. Іванов, Т. Костюченко, Л. Малиш, Т. Марценюк, С. Стукало ; за ред. С. Макеєва і С. Оксамитної. Київ : НаУКМА, 2017. С. 20, 37.

ризика множаться, а повсякденність стає дедалі менш безпечною¹³. Дедалі популярнішим стає визначення стану справ у соціумі як ризикованого, сумнівного, хисткого, ненадійного, навіть небезпечного¹⁴.

Отже, як переконливо показує новітній історичний досвід, ті численні виклики, з якими зіткнувся світ у XXI столітті (військові конфлікти, поширення пандемій, зростаючий рівень бідності, природні й техногенні катастрофи, міжнародний тероризм та глибокі фінансово-економічні кризи), системно підривають засади як національної, так і регіональної та міжнародної безпеки, деформують стабільне життя людей та знижують перспективи сталого розвитку, миру та стабільності¹⁵. Тим часом «наявна архітектура безпеки, що ґрунтується на дотриманні принципів і норм міжнародного права та діяльності міжнародних режимів контролю, стає менш надійною, спонукає держави посилювати власні військові потенціали»¹⁶. Так само дедалі частіше й наполегливіше в різноманітних джерелах та в різних країнах світу звучить та обґрунтовується теза про кризу як міжнародних, так і національних безпекових механізмів, їхню застарілість, зужитість, вичерпаність, неадекватність новітнім викликам і загрозам.

Незважаючи на перманентний характер актуальності проблеми гарантування національної безпеки, існують явища та процеси, що здатні ще більше каталізувати увагу держави та суспільства до неї. Такими «тригерами» здебільшого є не *потенційні чи реальні загрози національній безпеці*, а *виклики самому існуванню суспільства та держави, що фактично реалізуються в умовах війни чи іншої загрози масового знищення людей*. Так, проблема гарантування національної безпеки в умовах діючого (з 24 лютого 2022 року) воєнного стану¹⁷ та триваючої (хоч і формально не оголошеної) війни України з РФ стала ледь не основною вимогою й умовою для захисту основної

---

¹³ Стан сингулярності: соціальні структури, ситуації, повсякденні практики / С. Макеєв, С. Оксамитна, А. Домаранська, О. Іванов, Т. Костюченко, Л. Малиш, Т. Марценюк, С. Стукало; за ред. С. Макеєва і С. Оксамитної. Київ: НаУКМА, 2017. С. 9–10.

¹⁴ Ibid. С. 21.

¹⁵ Аблазов І. В., Гордієнко Л. О. Фактор державоцентричності системи національної безпеки України та використання британського досвіду впровадження концепції безпеки людини. *Політичне життя*. 2020. № 2. С. 111.

¹⁶ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 липня 2021 року «Про Стратегію зовнішньополітичної діяльності України»: Указ Президента України від 26 серпня 2021 року № 448/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4482021-40017>.

¹⁷ Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text>.

конституційної цінності в Україні (якою відповідно до статті 3 Основного Закону держави є життя і здоров'я людини, її недоторканність і безпека¹⁸), а також збереження державного суверенітету, територіальної цілісності і незалежності Української держави як ключових національних інтересів.

Разом з тим, ґрунтовне теоретико-правове осмислення феномену національної безпеки передбачає в якості пріоритетного завдання дослідження її інституційно-правової системи, зовнішньою формою вираження (проявом) якої є система відповідного безпекового законодавства. Очевидно, що останнє є складовою системи законодавства України, а відтак потребує з'ясування основних своїх параметрів, що якісно вирізняють цей нормативно-правовий «масив» від інших складників згаданої системи.

Питання системи законодавства про національну безпеку України, його сутнісних рис, особливостей, внутрішньої структури цього законодавства тощо перебувають у полі зору вітчизняних науковців, які представляють різні напрями науково-юридичного дискурсу – від загальнотеоретичного правознавства до галузевих правових наук (передусім конституційного, адміністративного, екологічного, кримінального, воєнного, інформаційного, фінансового права тощо). Це, передусім, роботи В. Андрейцева, В. Антонова, М. Баймуратова, О. Бандурки, А. Бейкуна, П. Богуцького, І. Дороніна, А. Єзерова, Є. Кобко, І. Коржа, К. Косяченко, В. Ліпкана, Н. Нижник, Г. Новицького, А. Остапенко, М. Пендюри, І. Петріва, В. Пилипчука, С. Пономарьова, В. Селіванова, Г. Ситника, В. Сокурєнка, З. Чуйка, О. Чувакова, А. Янчука та ін. Означені наукові праці сформували досить солідний дослідницький корпус, зміст якого вказує на пріоритетні, конститутивні і перспективні риси національного безпекового законодавства. Водночас в цих розвідках ґрунтовному науковому дослідженню піддані його провідні структурні та функціональні особливості як з точки зору його актуального стану, так і динаміки його розвитку, телеологічних та аксіологічних аспектів тощо.

Якщо гранично узагальнено окреслити коло актуальних юридичних (юридико-стратегічних, тактико-законотворчих, конкретно-правореалізаційних та інших) проблем, до яких прикута домінантна увага вітчизняних дослідників-правознавців, які переймаються безпековим законодавством, то тут можна, напевно, виокремити такі ключові змістовні «блоки»: забезпечення конституціоналізації цього

---

¹⁸ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 141.

законодавства, його упорядкування й систематизації, приведення його у відповідність із засадами верховенства права та іншими ключовими принципами права в Україні, узгодження національного безпекового законодавства з вимогами європейської та євроатлантичної інтеграції¹⁹ («європеїзація» цього законодавства, забезпечення взаємосумісності сектору безпеки України з НАТО на рівні принципів, концепцій, доктрин, процедур), що закріплені на конституційному рівні²⁰, розвиток безпекового законодавства в контексті здійснення глибокої правової реформи інституційного механізму гарантування національної безпеки (передусім, проведення реформи СБУ)²¹, підвищення рівня модерності, ефективності та системності законодавства про інформаційну, кібернетичну (кібербезпеку) та воєнну безпеку тощо. Між тим, правова недосконалість, порушення правил юридичної техніки, створення колізійних норм та надання різноманітних (часом – діаметрально протилежних) інтерпретацій (навіть на рівні позитивного права) ключовим безпековим термінам (зокрема, таким, як національна безпека, національні інтереси, загрози національній безпеці та ін.²²) призводять до нарощування індексу ентропії в системі безпекового законодавства України²³.

Не сприяє диференційованому науково-правовому тлумаченню безпекового законодавства України як окремого системного правового явища і схильність окремих учених розглядати це законодавство в єдиному комплексі з оборонним законодавством – відповідно до

---

¹⁹ Мельник С. М. Адміністрування реформування сектору безпеки і оборони України у контексті розвитку співробітництва з НАТО. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. № 1 (26). С. 161–165.

²⁰ Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору): Закон України від 7 лютого 2019 року № 2680-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2019, № 9, ст. 50.

²¹ Загуменна Ю. Правова реформа у сфері національної безпеки України: теоретико-правовий аспект. *Право України*. 2021. № 2. С. 88–105. URL: <https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&profile=ehost&scope=site&authtype=crawler&jrnl=10269932&AN=150055713&h=wE2m1nEPxgjrDLKKUHnwtY70VzBMhD1B4LVzEKcyWtZBJSb5j2syQo0zNx7%2FEc4cgx0XbZtORVGLrYBojOJdg%3D%3D&crl=f>

²² Ліпкан В. А. Національна і міжнародна безпека у визначеннях та поняттях: словник. Вид. 2-ге, доповн. і переробл. Київ: Текст, 2008. 400 с.; Шипілова Л. М. Порівняльний аналіз ключових понять і категорій основ національної безпеки України: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 21.01.01. Київ, 2007. 20 с.

²³ Фатхутдінов В. Г. Адміністративно-правове забезпечення громадської безпеки в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2017. С. 10.

утвердження в новітньому позитивному праві України термінологічного конструкту «сектор безпеки і оборони»²⁴.

Нарешті, сам Закон України «Про національну безпеку України», що претендував на статус системотвірного щодо безпекового законодавства, не виправдав таких очікувань, оскільки насправді не охопив всі сфери, що традиційно належать до складників національної безпеки – економічної, екологічної, кібернетичної, критичної інфраструктури тощо, залишивши їх поза межами регулятивної дії Закону²⁵.

Водночас, з огляду на об'єктивну необхідність розвитку правової науки в галузі національної безпеки, пріоритетними визнаються такі напрями досліджень, як, зокрема: методологія дослідження правових основ національної безпеки і її забезпечення як однієї з основних функцій держави, а також права національної безпеки в системі законодавства і права; правові аспекти і проблеми визначення пріоритетів національних інтересів, динаміка викликів і загроз національним інтересам і національній безпеці; правові основи становлення і розвитку системи забезпечення національної безпеки; теоретико-правові та прикладні проблеми становлення, розвитку та функціонування системи суб'єктів забезпечення національної безпеки, визначення їхнього правового статусу, функцій і компетенцій, координація їхньої діяльності та організація взаємодії, стратегія і тактика гарантування національної безпеки тощо²⁶.

У вітчизняній правовій доктрині обґрунтовуються думки про те, що натепер «можна вести мову про наявність предмету правового регулювання права національної безпеки, як окремої галузі права»²⁷, а відтак «законодавство про національну безпеку утворює самостійну

---

²⁴ Пономарьов С. П. Адміністративно-правове забезпечення діяльності сектору безпеки і оборони України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Дніпропетровський держ ун-т внутрішніх справ ; Харківський нац ун-т внутрішніх справ. Дніпро, 2018. С. 56–58; Безега В. В. Адміністративно-правові засади діяльності Національної поліції як суб'єкта сектору безпеки і оборони : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2020. 311 с.

²⁵ Столбовий В. А. Нормативно-правове забезпечення службових правовідносин у сфері національної безпеки України. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 2. С. 122.

²⁶ Пилипчук В. Пріоритети розвитку правової науки в галузі національної безпеки. *Вісник НАН України*. 2009. № 5. С. 33–34.

²⁷ Пилипчук В. Г., Доронін І. М. Право національної безпеки та військово-правове : теоретичні та прикладні засади становлення і розвитку в Україні. *Інформація і право*. 2018. № 2 (25). С. 66.

галузь у системі законодавства України»²⁸. Наведені з цього приводу аргументи й висновки провідних вітчизняних науковців-правників (П. Богуцького, І. Дороніна, В. Пилипчука та ін.), відповідно, спонукають до уточнення *ознак самостійності (зокрема, і системності) цього правового утворення – системи безпекового законодавства України*. Під такою системою розуміється система актів, що включає в себе Конституцію та закони України, чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також підзаконні нормативно-правові акти України, прийняті відповідно до Конституції України, що регулюють безпекові суспільні відносини та відповідають національним цінностям і національним інтересам України²⁹.

Нарешті, останнім часом дедалі частіше лунають пропозиції стосовно систематизації безпекового законодавства³⁰, що непрямом підтверджує *певний (наявний) стан його системності* загалом. При цьому часом безпекове законодавство і його систематизація розглядаються в комплексі із оборонним законодавством (законодавством у сфері національної оборони), що, на нашу думку, неадекватно відображає галузеву специфіку обох правових явищ, які не варто змішувати, а тим більше довільно поєднувати.

Втім, наукова концепція системності безпекового законодавства на сьогодні відсутня в українській юридичній науці. Численні гіпотези, концепції, теорії та наукові погляди стосовно права національної безпеки не змогли синтезувати адекватного концептуального бачення системи та структури безпекового законодавства, наблизити теоретичні висновки зі сфери безпекознавства до потреб практичного коригування нормативно-правових актів у галузі національної безпеки на міцному теоретичному підґрунті, усуваючи поширені практики модернізації законодавства у галузі національної безпеки шляхом «спроб і помилок», часто інтуїтивно або через некритичне запозичення певних концептуально-правових рішень.

Все вищезазначене актуалізує теоретико-правовий дискурс щодо осмислення ознак системності та структурованості законодавства про національну безпеку в Україні, його ключових змістовних і

---

²⁸ Богуцький П. П. Поняття та ознаки права національної безпеки України. *Інформаційна і національна безпека*. 2018. № 3 (26). С. 92–93.

²⁹ Фатхутдінов В. Г. Адміністративно-правове забезпечення громадської безпеки в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2017. С. 14.

³⁰ *Ibid.* С. 7, 13.

функціональних особливостей у контексті осмислення новітніх законодавчих трендів та об'єктивних суспільних потреб зі зміцнення безпекових засад існування особи, суспільства і держави. Наразі відповідного комплексного дослідження законодавства про національну безпеку України як системного правового явища на рівні загально-теоретичної юриспруденції в Україні не проведено.

Зважаючи на вищевикладене, *метою розділу монографії* є теоретико-правовий аналіз ключових особливостей законодавства про національну безпеку України як системного правового феномену через з'ясування ознак системності у праві як таких, їх екстраполяції на сферу безпекового законодавства з метою доведення (з'ясування, підтвердження тощо) його системного характеру, а так само виявлення основних характерних особливостей системності цього законодавства, що вказує як на його спільні риси з іншими системними утвореннями в системі законодавства України як певної цілісності, так і на відмінні особливості саме цього системного правового феномену (безпекового законодавства).

1. Забезпечення національної безпеки як однієї з провідних у системі функцій сучасної держави

В юридичній літературі досить давно сформувалося бачення функції гарантування національної безпеки як однієї з провідних у системі функцій сучасної держави взагалі³¹ або навіть і головної (генеральної)

---

³¹ Андрусенко О. М. До питання про зовнішні функції сучасної держави. *Наукові записки Національного університету «Києво-Могилянська академія». Юридичні науки.* 2006. Т. 53. С. 43–46; Волинець В. Функція гарантування національної безпеки в контексті державно-правового розвитку сучасної України. *Юридична Україна.* 2013. № 1. С. 9–16; Джураєва О. О. Функції сучасної держави : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Одеська нац. юрид. академія. Одеса, 2006. 20 с.; Дзевелюк М. В. Традиції та новачі в розвитку функцій сучасної держави: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Одеська нац. юрид. академія. Одеса, 2017. 209 с.; Доронін І. М. Національна безпека України в інформаційну епоху : теоретико-правове дослідження : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Науково-дослідний інститут інформатики і права НАПрН України. Київ, 2020. С. 85–116; Медвідь Ф., Чорна М. Безпекова політика України в умовах зовнішньої агресії : нормативно-правове забезпечення. *Наукові записки Інституту політології та етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса.* № 5–6 (79–80). С. 119; Прокопенко О. Г. Функції сучасної держави: загальнотеоретична характеристика. *Держава і право : зб. наукових праць. Юридичні і політичні науки. Випуск 15.* Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корещького НАН України. 2002. С. 41–48; Скрипнюк О. В. Курс сучасного конституційного права України : Академічне видання. Харків : Право, 2009. С. 146; Україна в системі міжнародної безпеки : монографія / за заг. ред. О. С. Власюка. Київ : НІПІМБ, 2009. С. 38–39.

її функції³². З цього погляду, саме гарантування (забезпечення) національної безпеки створює передумови для існування всіх інших функцій держави; безпекова функція визнається «підставою, умовою та критерієм для обсягів державного регулювання, тобто втручання держави у суспільне й особисте життя»³³. Ця функція, зокрема, спрямована на захист національних інтересів і гарантування в державі безпеки особи, суспільства і самої держави від зовнішніх і внутрішніх загроз в усіх сферах життєдіяльності. З точки зору українського дослідника О. Лемака, вона «полягає у забезпеченні безпеки відповідних національних інтересів (цінностей) у військово-силовій, екологічній, економічній, політичній, інформаційній сферах або об'єктів захисту, відповідно, територіальної, екологічної, економічної, політичної та інформаційної безпеки держави за умови виникнення негативних тенденцій до створення потенційних або реальних загроз національним інтересам»³⁴.

Як багатоаспектне явище, національна безпека знаходить своє безпосереднє вираження в таких її різновидах, як: державна, воєнна, політична, економічна, інформаційна, екологічна, науково-технологічна, продовольча тощо³⁵. Систематика таких форм національної безпеки досі все ще не має усталеного вигляду і переконливої наукової концептуалізації та, відповідно, по-різному об'єктивується на рівні як національного, так і зарубіжного позитивного права. Проте, попри неоднакові способи законодавчої інсталяції в різних країнах, повсюдно вона «дає змогу розглядати національну безпеку як єдину систему видів безпеки, кожен із яких виступає самостійним підвидом з характерними для нього особливостями. Практика свідчить, що усі

---

³² Доронін І. М. Безпекова сутність функцій держави. *Інформація і право*. 2020. № 1 (32). С. 66–79; Доронін І. М. Національна безпека України в інформаційну епоху : теоретико-правове дослідження : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Науково-дослідний інститут інформатики і права НАПрН України. Київ, 2020. С. 2, 391.

³³ Доронін І. М. Національна безпека України в інформаційну епоху : теоретико-правове дослідження : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Науково-дослідний інститут інформатики і права НАПрН України. Київ, 2020. С. 391.

³⁴ Лемак О. В. Забезпечення національної безпеки як функція держави. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2016. Вип. 38. Т. 2. С. 67.

³⁵ Антонов В. О. Конституційно-правові основи національної безпеки і оборони України. Конституційне право України. Академічний курс : підруч. для вищ. навч. закл. : у 2 т. 359 / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. Т. 2. Київ : Юридична думка, 2008. С. 760–761.

види та відповідні їм підвиди національної безпеки перебувають у діалектичній взаємодії та взаємозалежності»³⁶.

Поза тим, формально-юридичне закріплення форм та видів національної безпеки засвідчує визнання державою їх об'єктивного існування (диференціації) та дозволяє твердити про «присутність» безпекової функції як системної практично у всіх сферах державної діяльності³⁷. Така функція, по суті, «пронизує» всю цю діяльність держави, незважаючи на її тип, форму, інші характеристики та параметри її організації й функціонування. Тому завжди проблематика формування, забезпечення і реалізації на практиці національної безпеки мала й вочевидь ще довго матиме актуальний характер, пов'язаний як зі станом забезпеченості й гарантованості прав людини, політичною стабільністю і правопорядком в соціумі, так і з ефективністю дій відповідних органів державної влади³⁸.

Ключовий характер безпекової функції в сучасній Україні зумовлений не лише сутнісними (соціально-юридичними), але й певними формально-юридичними обставинами (що знаходять свій прояв на рівні позитивного права). Так, наприклад, в Україні відповідно до статті 17 її Конституції «захист суверенітету і територіальної цілісності України» забезпечення економічної та інформаційної безпеки України є найважливішими функціями держави, справою всього українського народу... Забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організації і порядок діяльності яких визначаються законом»³⁹. При цьому Конституція України чітко встановлює, що: 1) основи національної безпеки визначаються винятково законами України (пункт 17 частини першої статті 92 Конституції України); 2) певні обмеження прав і свобод людини можуть здійснюватися в інтересах національної безпеки (статті 32, 34, 36, 37, 39, 44

---

³⁶ Антонов В. О. Конституційно-правові засади національної безпеки України : монографія / наук. ред. Ю. С. Шемшученко. Київ : ТАЛКОМ, 2017. С. 136.

³⁷ Мельничук С. М. Правові форми реалізації функцій сучасної держави Україна : загальнотеоретична характеристика : монографія. Івано-Франківськ : Видавець Кушнір Г. М., 2018. С. 58.

³⁸ Кравчук О. Ю. Загрози та виклики політичній безпеці України в умовах гібридної війни : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 «Політичні інститути та процеси». Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». Одеса, 2019. С. 88.

³⁹ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 141.

Конституції України); 3) Президент України забезпечує національну безпеку (пункт 1 частини першої статті 106 Конституції України)⁴⁰.

При цьому на рівні Основного Закону України безпосередньо згадуються як сама національна безпека, так і найважливіші її форми – економічна (частина перша статті 17 Конституції України), інформаційна (частина перша статті 17 Конституції України), державна (частина третя статті 17, частина перша статті 37 Конституції України), екологічна (пункт 6 частини першої статті 92 Конституції України), особиста (частина восьма статті 126 Конституції України) та громадська (пункт 7 частини першої статті 138 Конституції України) безпека⁴¹, та, відповідно, встановлюється тісний правовий зв'язок між явищем національної безпеки (як самої, так і її конкретно визначених форм) із функціями держави, способом її правової регламентації, а також – із можливостями правового обмеження певних прав і свобод людини. Це, на наш погляд, засвідчує фундаментальність правового феномену національної безпеки та необхідність її системної юрисдикції в межах національного правопорядку.

Закон України «Про національну безпеку України» закріплює визначення таких видів національної безпеки, як: «воєнна безпека», «громадська безпека», «державна безпека» і пропонує дефініцію категорії «національна безпека» як родового поняття⁴².

Офіційно на нормативно-правовому рівні – Стратегією національної безпеки України – пріоритетами забезпечення національної безпеки є: відстоювання незалежності й державного суверенітету; відновлення територіальної цілісності у межах міжнародно визнаного державного кордону України; суспільний розвиток, насамперед розвиток людського капіталу; захист прав, свобод і законних інтересів громадян України; європейська і євроатлантична інтеграція⁴³. Вбачається, що в конструюванні означених пріоритетів нормотворцем застосовано аксіологічний підхід. При цьому реалізація більшості згаданих пріоритетів забезпечується конкретними напрямками державної політики, що мають правовий характер. До останніх можна віднести такі, як: відновлення миру, територіальної цілісності та державного суверенітету на

---

⁴⁰ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 141.

⁴¹ *Ibid*.

⁴² Ганьба О. Б. Правові відносини у сфері прикордонної безпеки України : теоретичні і прикладні проблеми : монографія. Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2020. С. 124.

⁴³ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. *Урядовий кур'єр* від 16.09.2020. № 179.

тимчасово окупованих територіях України на основі міжнародного права; здійснення міжнародно-правових, політико-дипломатичних, безпекових, гуманітарних та економічних заходів, спрямованих на припинення РФ незаконної окупації низки територій України; повна імплементація Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, та модернізація її параметрів там, де необхідно, за результатами всебічного огляду досягнення цілей Угоди відповідно до статті 481, з метою набуття повноправного членства України в ЄС; розвиток особливого партнерства з НАТО з метою набуття повноправного членства України в цій організації; захист особи, суспільства та держави від правопорушень, зокрема корупційних, забезпечення відновлення порушених прав, відшкодування заподіяної шкоди та ін.⁴⁴

Разом з тим, саме злочини проти основ національної безпеки (статті 109–114² Кримінального кодексу України) законодавець ототожнив із групою особливо небезпечних державних злочинів⁴⁵. Такий підхід зумовлений тим, що безпосереднім об'єктом таких злочинів є «суспільні відносини у сфері охорони внутрішньої безпеки держави, які в залежності від конкретного роду посягань можуть складати такі елементи, як конституційний лад, державна влада, територіальна цілісність і недоторканність, політична, економічна, екологічна безпека й обороноздатність»⁴⁶. Як видно, і в цьому випадку юридикація відповідного блоку правовідносин національної безпеки зумовлена їх високим аксіологічним статусом та важливістю для підтримання правопорядку та забезпечення поступального розвитку особистості, суспільства і держави.

---

⁴⁴ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. *Урядовий кур'єр* від 16.09.2020. № 179.

⁴⁵ Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2001, № 25–26, ст. 131; Чуваков О. А. Кримінально-правова протидія злочинам проти основ національної безпеки України: теорія і практика: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право (081 – Право). Одеський національний університет імені І. І. Мечникова МОН України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ, 2017. С. 90.

⁴⁶ Чуваков О. А. Кримінально-правова протидія злочинам проти основ національної безпеки України: теорія і практика: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право (081 – Право). Одеський національний університет імені І. І. Мечникова МОН України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ, 2017. С. 396.

Державна політика України у сфері забезпечення національної безпеки базується на певних правових принципах. Натепер вони є формально визначеними на рівні позитивного права. До них, зокрема, належать такі, як: верховенство права, підзвітність, законність, прозорість та дотримання засад демократичного цивільного контролю за функціонуванням сектору безпеки і оборони та застосуванням сили; дотримання норм міжнародного права, участь в інтересах України у міжнародних зусиллях з підтримання миру і безпеки, міждержавних системах та механізмах міжнародної колективної безпеки; розвиток сектору безпеки і оборони як основного інструменту реалізації державної політики у сферах національної безпеки і оборони (частина друга статті 3 Закону України «Про національну безпеку») ⁴⁷. Відомий учений-правознавець П. Богущкий систематизував принципи права національної безпеки так: верховенства права; конституційної законності; охорони та гарантування прав і свобод людини відповідно до вимог Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини; пріоритетності охорони загальнозначущих для суспільства і держави національних інтересів; відповідності галузевих норм і приписів вимогам міжнародного права та міжнародних договорів, учасником яких є Україна. Наведені принципи слід вважати визначальними для права національної безпеки ⁴⁸. І, нарешті, дещо ширшу систему принципів забезпечення національної безпеки України обґрунтував український учений-конституціоналіст В. Антонов, виокремивши з-поміж них такі: забезпечення прав і свобод людини і громадянина; верховенство права та дотримання законності; забезпечення балансу життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави; своєчасність і адекватність вжиття заходів захисту національних інтересів від реальних і потенційних загроз; надання пріоритету договірним (мирним) засобам у розв'язанні конфліктів; розмежування повноважень у розв'язанні конфліктів; розмежування повноважень та взаємодія органів державної влади у забезпеченні національної безпеки; демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією держави та іншими структурами в системі забезпечення національної безпеки; адекватне оперативне реагування на надзвичайні ситуації; дотримання норм міжнародного

---

⁴⁷ Про національну безпеку України: Закон України. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2018. № 31. Ст. 241.

⁴⁸ Богущкий П. П. Теоретичні основи становлення і розвитку права національної безпеки України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» (081 – Право). Науково-дослідний інститут інформатики і права НАПрН України. Київ, 2020. С. 135–136.

права і належне виконання взятих державою на себе зобов'язань; повага України до суверенітету та територіальної цілісності інших держав; участь України у міжнародних миротворчих структурах безпеки, у тому числі у світовому розподілі сфер відповідальності щодо підтримання миру та міжнародної безпеки; постійне підтримання миру та міжнародної безпеки; постійне підтримання на належному рівні професіоналізму суб'єктів системи забезпечення національної безпеки; відповідальність суб'єктів системи забезпечення національної безпеки за прийняття рішень у сфері національної безпеки Української держави⁴⁹. Більшість означених принципів втілені у змістові Закону України «Про національну безпеку», а також в інших актах безпекового законодавства, інші (як-от, наприклад, принцип постійного підтримання на належному рівні професіоналізму суб'єктів системи забезпечення національної безпеки) все ще потребують переосмислення з точки зору доцільності їх безпосередньої законодавчої інсталяції. Проте, взяті в сукупності, всі вищезначені правові принципи є нічим іншим, як найголовнішими, найзагальнішими, вихідними керівними ідеями, на яких ґрунтується державна політика в галузі національної безпеки України.

У зв'язку з цим, як справедливо зауважує українська вчена-юристка Т. Подковенко, формування та реалізація в Україні державної політики національної безпеки є чи не найголовнішою проблемою ефективного управління суспільством. При цьому сама «українська політична практика засвідчує, що технологія реалізації доктрин, стратегій, концепцій і програм державної політики у сфері національної безпеки об'єктивно має інтегрувати всі компоненти політичної активності держави і базуватися на ґрунтовних теоретичних засадах та історичному досвіді»⁵⁰. Відтак, слід погодитися з позицією В. Сокурєнко, який вважає, що забезпечення національної безпеки об'єктивно виступає одним з пріоритетних напрямів державної політики, що нині досягається з використанням мало не усіх наявних сил, засобів та ресурсів держави⁵¹.

Отже, як випливає з наведеного, здійснення державної політики у галузі національної безпеки передбачає розробку, прийняття і

---

⁴⁹ Антонов В. О. Конституційно-правові засади національної безпеки України : монографія / наук. ред. Ю. С. Шемшученко. Київ : ТАЛКОМ, 2017. С. 259–260.

⁵⁰ Подковенко Т. Національна безпека України : аксіологічний та правовий аспекти. *Актуальні проблеми правознавства*. 2021. № 1 (25). С. 12.

⁵¹ Сокурєнко В. В. Законодавчі основи публічного адміністрування сферою оборони України. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2014. Т. 14. С. 173.

реалізацію спеціального законодавства у сфері регулювання правових відносин з національної безпеки України – безпекового законодавства України. Проте, як зауважував П. Богуцький, «правову форму і правовий зміст національної безпеки представити як систему досить складно. Існує певна неузгодженість між сприйняттям національної безпеки як системи, в умовах якої формується стан захищеності особи й суспільства, і правовим вирішенням національної безпеки на онтологічному рівні»⁵².

2. Концептуалізація національної безпеки в Україні: теоретико-правові аспекти

Національна безпека як правовий феномен має багатоманітні (зовнішні) системні зв'язки з іншими правовими явищами, станами та процесами, передусім із правопорядком і законністю, з реальністю людських прав і свобод, із межами правового регулювання, із механізмами правового регулювання і правореалізації, з якісними проявами (сторонами) функціонування політичної системи та її центрального елемента – держави. Будучи універсальним (з точки зору регулювання в усіх без винятку типах і видах правових систем та правових сімей) юридичним феноменом, національна безпека може досліджуватися – як системний об'єкт – з точки зору системи відповідних (безпекових) правовідносин, системи безпекового права та законодавства, системи управління у галузі національної безпеки тощо.

Найтіснішими системними зв'язками система безпекового законодавства як системний правовий феномен, безумовно, пов'язана із *системою безпекового права*. Останнє виступає внутрішнім змістом, а система безпекового законодавства зовнішньою формою його існування. Але цим їх зв'язок не вичерпується. Безпекове право є об'єктивно існуючим правовим феноменом, тоді як безпекове законодавство вмістить у собі – у «знятому» (перетвореному) вигляді – значний елемент суб'єктивності. Це означає, що безпекове законодавство не створюється і не функціонує поза активною роллю суб'єктів правотворчої діяльності, проте останні повинні відобразити в такому законодавстві не лише об'єктивні (пізнані, осмислені й усвідомлені) потреби юридизації сфери національної безпеки, але й системні зв'язки між різними безпековими феноменами (у тому числі

---

⁵² Богуцький П. П. Теоретичні основи становлення і розвитку права національної безпеки України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» (081 – Право). Науково-дослідний інститут інформатики і права НАПрН України. Київ, 2020. С. 91.

забезпечити максимально системне правове регулювання безпекових правовідносин).

Крім того, системні зв'язки між безпековим правом і безпековим законодавством полягають у тому, що перше виступає своєрідною доктринальною матрицею, ідеальним прообразом для другого. І безпекове право, і безпекове законодавство мають схожу, але все ж не подібну внутрішню структуру (яка не збігається в них, адже основною, первинною, вихідною «клітинкою» такої структури для безпекового права виступає безпеково-правова норма, а для законодавства – нормативно-правовий припис або стаття нормативного акта), причому структура безпекового права активно впливає на визначення й удосконалення структури безпекового законодавства.

Безпекове законодавство відзначається істотно вищим динамізмом порівняно із безпековим правом: воно спричиняється безупинним удосконаленням системи та структури безпекового законодавства, його інститутів та окремих нормативно-правових актів чи їх частин залежно від потреб правової практики. Істотно вищою є й залежність змін безпекового законодавства від розвитку правових доктрин і концепцій у галузі національної безпеки, що часто адаптують та абсорбують в юридичній матерії набутки інших суспільних дисциплін, що переймаються дослідженням безпекових питань у суспільстві.

Об'єктивно і безпекове право, і безпекове законодавство тісно пов'язані з *міжнародним правом*, зокрема через систему міжнародних договорів, ратифікація яких спричиняє їх «умонтування» (включення) до національної системи безпекового законодавства. Приведення безпекового законодавства в межах країни у відповідність до певних, задалегідь визначених міжнародно-правових безпекових стандартів можна так само розглядати як прояв існування системних юридичних зв'язків між безпековим правом і безпековим законодавством.

У науковій літературі закономірно наголошується на тому, що системність являє собою «здатність об'єкта бути системою завдяки наявності певного системоутворюючого фактора»⁵³. Отже, для виокремлення системи у праві мусить існувати певний чітко визначений системотвірний правовий феномен. У сфері національної безпеки таким *системотвірним чинником є саме явище національної безпеки, наділене якостями системного феномену*.

---

⁵³ Сурмін Ю. П. Система. *Енциклопедія державного управління* : у 8 т. / наук.-ред. колегія: Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. Київ : НАДУ, 2011. Т. 2 : Методологія державного управління / наук.-ред. колегія : Ю. П. Сурмін (співголова), П. І. Надолішній (співголова) та ін. Київ : Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, 2011. С. 562.

Системність цього феномену має декілька вимірів прояву: 1) онтологічний (системний характер відносин, що охоплюються національною безпекою; системний характер об'єктів національної безпеки; системний характер управлінської підсистеми національної безпеки; системний характер нормативної підсистеми національної безпеки); 2) гносеологічний (системний характер пізнання національної безпеки як системного феномену, системний характер конструювання національної безпеки як реальності, що суб'єктивно відтворюється людьми у процесі соціальної діяльності, зокрема у процесі законотворення та правозастосування); 3) просторово-континуальний (змінюваність систем національної безпеки в різні історичні епохи, обмеженість цих систем та водночас їхня відкритість і вплив на структурування і підтримання у функціональному стані системи міжнародної безпеки як явища наднаціонального порядку).

Торкаючись питання правомірності віднесення безпекового законодавства до сфери системних правових феноменів, маємо насамперед указати на те, що відповідне законодавство охоплює своїм регулятивним та охоронним правовими впливами національну безпеку як певну соціальну систему. Національна безпека як соціальне явище має також складну структуру, елементи і зв'язки якої за своєю суттю є також складними як за структурою, обсягом, зв'язками, так і закономірностями свого розвитку⁵⁴. В. Ліпкан уважає, що система національної безпеки є множиною потреб, інтересів і цінностей особи, суспільства і держави, загроз та небезпеки внутрішніх і зовнішніх, об'єктивних і суб'єктивних, природних, техногенних та антропогенних чинників, що впливають на стан національної безпеки⁵⁵.

Довідкова література пропонує таке трактування системи національної безпеки: це відкрита, динамічна соціальна система, головною метою якої є створення умов для реалізації національних інтересів, забезпечення цілісності суспільства та держави⁵⁶. Деталізуючи цю дефініцію, В. Антонов пропонує під системою національної безпеки розуміти сукупність окремих порівняно самостійних і необхідним чином взаємопов'язаних і відокремлених елементів, що утворюють певну цілісність, яка забезпечує розвиток та захищеність життєво

---

⁵⁴ Антонов В. О. Конституційно-правові засади національної безпеки України : монографія / наук. ред. Ю. С. Шемшученко. Київ : ТАЛКОМ, 2017. С. 95.

⁵⁵ Ліпкан В. Теоретичні основи та елементи національної безпеки України : монографія. Київ : Текст, 2003. С. 261.

⁵⁶ Государственное управление в сфере национальной безопасности : словарь-справочник / под ред. Г. П. Сытника. Киев : НАГУ при Президенте Украины, 2012. С. 349–352.

важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, від внутрішніх і зовнішніх загроз⁵⁷. Розвиваючи цей підхід, учений зазначає, що система національної безпеки: 1) складається з певної кількості елементів, які знаходяться в ієрархії певним чином організованих систем; 2) у просторовому вимірі, з одного боку, у менш обсяговому вимірі є складовою соціальної системи, а з другого – у більш відносному обсяговому вимірі, постає як система, до якої входять менш обсягові системи субрегіональної, регіональної та глобальної безпеки; 3) її елементи самі є складними системами зі своєю структурою, зв'язками та закономірностями свого розвитку⁵⁸.

Системність безпекового законодавства є похідною властивістю від властивостей об'єкта, на який спрямоване це законодавство. Таким об'єктом виступає сфера національної безпеки. Справа в тому, що, оскільки сама безпека передбачає стан упорядкованості, урегульованості, організованості, то тим самим вона найвиразніше протистоїть тенденціям дезорганізації і хаосу в суспільних відносинах. Із цього засновку можна зробити висновок про принципову – як об'єктивну, так і суб'єктивну – «налаштованість» (націленість) національної безпеки на системне упорядкування охоплених нею суспільних відносин, нормативною «надбудовою» над якими виявляється регулююче та охороняюче їх право (право національної безпеки та його зовнішнє вираження – безпекове законодавство) – в усій сукупності його джерел (система джерел безпекового права), якій кореспондує система безпекового законодавства країни.

Безумовно, «кожна країна індивідуально визначає сукупність сфер, навколо яких вона розбудовує систему національної безпеки, перелік об'єктів і суб'єктів її забезпечення, виходячи із особливостей власної політичної та правової систем, тих завдань, які ставляться перед державою на національному і міжнародному рівнях, а також її власних можливостей та ресурсів»⁵⁹. Але при цьому завжди в конструюванні національної безпеки явно чи латентно присутній системний підхід. Він втілений на різних щаблях – від створення інституційних механізмів національної безпеки і до надання цим механізмам необхідної захищеності, урегульованості, організованості й упорядкованості правовими засобами. Адже національна безпека не з'являється й не існує сама по собі – вона, як зазначалося вище, є результатом свідомої

---

⁵⁷ Антонов В. О. Конституційно-правові засади національної безпеки України : монографія / наук. ред. Ю. С. Шемшученко. Київ : ТАЛКОМ, 2017. С. 97.

⁵⁸ Ibid. С. 98.

⁵⁹ Павлютін Ю. М. Система національної безпеки : політико-правовий аналіз. *Честь і закон*. 2020. № 3 (74). С. 85.

конструктивної діяльності різних соціальних суб'єктів і як змінюваний, динамічний стан потребує повсякчасного поновлення, забезпечення, підтримання.

Але національна безпека сама по собі є не тільки системним соціальним, а ще й правовим феноменом. Адже право наповнює весь простір та всі рівні сфери національної безпеки. Воно сягає національної безпеки у найвищому – конституційному – вимірі свого існування. Відтак, у праві національна безпека знає свої нормативної інституціалізації і найвищого прояву останньої – конституціоналізації. Отже, саме «розвиток конституціоналізму підняв на вищий щабель проблеми національної безпеки України та удосконалення механізму її правового забезпечення, починаючи від концептуальних засад»⁶⁰. Ця думка підтверджується висновками вчених щодо того, що практично всі інститути конституційного права мають вплив на забезпечення національної безпеки⁶¹, а основи національної безпеки визнаються одним з найважливіших інститутів конституційного права⁶². Відтак, «реагування на зовнішні та внутрішні загрози національній безпеці, протидія і запобігання руйнації стану національної безпеки, як діяльність складна та багатовекторна, здійснюється у правовій формі. Право стає центром утворення діяльності стосовно нейтралізації загроз через забезпечення реалізації нормативно-правових приписів і задоволення потреб людини та суспільства у безпековому середовищі відповідно життєдіяльності та існування»⁶³.

Як слушно відзначає В. Пилипчук, «національна безпека як правове поняття має певну універсальність – обстоювання ідеї єдності станів безпеки. Ця єдність є основою для розвитку національних і міжнародних правових систем. Водночас національна безпека, маючи таку характерну рису, як єдність, завжди залишається поліпредметною.

---

⁶⁰ Андрейцев В. І. Правове забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції. *Національна безпека України: актуальні проблеми правового забезпечення* : матеріали Всеукр. наук.-практ. круглого столу, 27 жовт. 2017 р. м. Дніпро / М-во освіти і науки України, Національний гірничий університет, Євраз. асоц. правн. шк. та правників ; відп. ред.: В. І. Андрейцев, Р. С. Кірін. Дніпро : Літограф, 2017. С. 3.

⁶¹ Загуменна Ю. О. Функція гарантування національної безпеки як одна з провідних у системі функцій сучасної держави. *Право.иа*. 2023. № 1. С. 23–32. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/16332>

⁶² Конституційне право України : навчальний посібник / Ю. М. Бисага та ін. Ужгород : Ліра, 2007. С. 30.

⁶³ Богущкий П. П. Теоретичні основи становлення і розвитку права національної безпеки України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» (081 – Право). Науково-дослідний інститут інформатики і права НАПрН України. Київ, 2020. С. 105.

Цю суперечність можна розв'язати, якщо віднести до сфери повноважень національної безпеки і законодавчо зафіксувати такі питання: визначення загрози безпеці, з'ясування її розмірів і способів реагування на неї, розподіл компетенції владних інституцій у цьому процесі»⁶⁴. Отже, системний феномен національної безпеки має прояв у: множинності (а не в одиничності, як уважалося донедавна) станів безпеки; поєднанні міжнародного та національного рівнів правового регулювання; залежності інституційної та функціональної підсистем гарантування цієї безпеки від системи загроз безпеці тощо.

З точки зору діяльнісного підходу, *національна безпека постає як система правових відносин*, які виникають, розвиваються чи припиняються у зв'язку з необхідністю досягнення й забезпечення стану захищеності держави, суспільства, людини та громадянина, а саме: їхніх інтересів та цінностей; гарантованих їм прав і свобод, зокрема державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного, оборонного потенціалу держави тощо від внутрішніх і зовнішніх загроз і небезпек, попередження та нейтралізації їх негативного впливу для реалізації національних інтересів, цілей і досягнення сталого розвитку суспільства, і які, відповідно, потребують правової охорони та захисту⁶⁵. Такі правовідносини: а) виступають різновидом правових відносин; б) виникають, змінюються та припиняються на основі регулятивних, охоронних і спеціалізованих норм права (норми-декларації, норми-принципи, норми-дефініції) та під час процесу забезпечення національної безпеки; в) є вольовими відносинами (у них закріплено волю держави на притягнення до юридичної відповідальності правопорушника); г) складаються між суб'єктами цих відносин – фізичними особами, юридичними особами, громадськими об'єднаннями та суб'єктами владних повноважень; д) опосередковані державною політикою національної безпеки; е) виступають органічним складовим елементом державної політики національної безпеки; є) є сферою реалізації безпекової функції держави; ж) становлять основу розвитку безпекового суспільства та усіх нормативно визначених сфер у його межах; з) відображають особливості застосування імперативних, диспозитивних, рекомендаційних та заохочувальних методів правового регулювання при здійсненні та реалізації безпекових прав і свобод, з

---

⁶⁴ Пилипчук В. Пріоритети розвитку правової науки в галузі національної безпеки. *Вісник НАН України*. 2009. № 5. С. 31.

⁶⁵ Мосейко А. Г. Національна безпека України як об'єкт публічного адміністрування. *Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка*. 2019. Вип. 2 (86). С. 46.

урахуванням особливостей і юридичних властивостей суб'єктів відносин у сфері національної безпеки⁶⁶. Обсяг та специфіка цих відносин дозволяють стверджувати про наявність системних зв'язків між ними, що дозволяє інтерпретувати сукупність відповідних – безпекових – правових відносин, як своєрідну підсистему правових відносин, що об'єктивно існують та розвиваються в суспільстві загалом.

З точки зору системності безпекових відносин, цілями формування сучасних основ нормативно-правового забезпечення національної безпеки визначаються: юридичне визначення та закріплення наявних у галузі національної безпеки відносин; визначення основ правового регулювання цих відносин; формування нових відносин, які не врегульовані чинним законодавством, але є украй потрібними в умовах сьогодення; ліквідацію відносин та ситуацій, віджилих, що гальмують розвиток системи національної безпеки⁶⁷.

Безпекове законодавство регулює суспільні відносини, що складаються між суб'єктами забезпечення (гарантування) національної безпеки з приводу належного функціонування її об'єктів. Тим самим передбачається існування щільних зв'язків і взаємовпливів між об'єктами та суб'єктами цієї безпеки, що зумовлює складний комплексний характер заходів, спрямованих на формування національної безпеки, які мають охоплювати політичні, економічні, соціальні, інформаційні, психологічні та інші аспекти. У сфері національної безпеки взаємодія суб'єктів та об'єктів цієї безпеки зумовлена певною метою та спрямована на отримання таких результатів, як зниження ризиків та наслідків настання кризових ситуацій, забезпечення безперервності функціонування держави та суспільства за будь-яких умов, зміцнення стійкості основних об'єктів та їх складових частин щодо деструктивних впливів (подразників) як внутрішнього, так і зовнішнього походження, у т. ч. через посилення наявних та формування нових системних зв'язків⁶⁸.

На інший аспект системності феномену національної безпеки вказує Є. Кобко, маючи на увазі розширення предметних меж національної

---

⁶⁶ Фатхутдінов В. Г. Адміністративно-правове забезпечення громадської безпеки в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2017. С. 12–13.

⁶⁷ Янчук А. В., Пригунов П. Я., Колесник В. Т. Формування основ нормативно-правового забезпечення національної безпеки України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 20. С. 86.

⁶⁸ Резнікова О. О. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища: монографія. Київ: НІСД, 2022. С. 52.

безпеки як феномену, складу її суб'єктів та об'єктів: «Донедавна національна безпека розумілася виключно як збереження суверенітету і територіальної цілісності держави, забезпечення її дієздатності перед загрозою застосування збройної сили з боку інших суб'єктів міжнародних відносин. Однак реалії останніх років зумовили інше трактування змісту національної безпеки. Сьогодні вона вбачається як комплексна системна проблема, яка повинна розглядатися у ширшому контексті та враховувати наявність різноманітних чинників, а не лише загроз воєнного нападу, захоплення території і фізичного знищення населення»⁶⁹. Із цієї позиції випливають такі висновки: 1) об'єктивне розширення меж національної безпеки за рахунок відмови від ототожнення її виключно з державною та включення до системи об'єктів цієї безпеки недержавних сфер, таких, як безпека особистості, соціальних груп, суспільства в цілому; 2) у системі національної безпеки має розглядатися ширша система чинників, що впливають на неї, а не лише реальні та потенційні загрози; 3) важливою умовою оптимального зміцнення національної безпеки є збалансоване зміцнення усіх її складових (державної, економічної, соціальної, духовної, екологічної, техногенної тощо), натомість вивищення якогось із цих компонентів може розбалансувати стан безпеки інших компонентів і тим самим завдати шкоди підтриманню національної безпеки загалом.

Попри те, що законодавчого визначення системи національної безпеки не існує⁷⁰, вона, будучи складною соціальною системою, об'єктивно потребує задля свого належного функціонування в упорядкованому, планомірному та регульованому стані належної системи нормативно-правового забезпечення, яка є «підрозділом» ширшої системи – системи забезпечення (гарантування) національної безпеки, під якою в літературі розуміють «складову системи національної безпеки, сукупність взаємопов'язаних та взаємообумовлених механізмів (інституційних, організаційних, правових та ін.) та суб'єктів забезпечення національної безпеки (посадових осіб держави, органів державної влади і місцевого самоврядування, державних установ, сил і засобів сектору безпеки, інститутів громадянського суспільства,

---

⁶⁹ Кобко Є. В. Сучасна парадигма національної безпеки України: публічно-правовий аспект. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 2. Серія юридична. С. 31.

⁷⁰ Смолянюк В. Ф. Системні засади національної безпеки України. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія: Політологія: зб. наук. пр. / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого; редкол.: А. П. Гетьман та ін. Харків, 2018. Т. 2, № 37. С. 108.

окремих громадян), які на основі чинного законодавства трансформують політику національної безпеки у цілеспрямовану скоординовану діяльність (заходи політичного, правового, організаційного, воєнного та ін. характеру) з метою реалізації національних інтересів (насамперед, виявлення, прогнозування, попередження та нейтралізації загроз безпеці людини, суспільства й держави)»⁷¹.

З точки зору Є. Кобка, систему забезпечення національної безпеки складає «створена державою відповідна система як державних, так і недержавних інститутів, які із застосуванням теоретико-методологічних, нормативно-правових, інформаційно-аналітичних, організаційно-управлінських, розвідувальних принципів покликані вирішувати завдання забезпечення національної безпеки у визначений законодавством спосіб»⁷². При цьому, як зазначають дослідники, для забезпечення її цілісності, важливе значення мають також прямі та зворотні зв'язки між суб'єктами та об'єктами національної безпеки, взаємодія з владно-політичною організацією держави в цілому, а також вплив на неї з боку внутрішнього і зовнішнього середовища⁷³. Додамо, що з правового боку, ця система забезпечення по-перше, сама має бути визначена законодавством, а, по-друге, вона неодмінно включає в якості своєї підсистеми систему правового забезпечення національної безпеки.

Отже, *система правового забезпечення національної безпеки є складовою системи забезпечення національної безпеки, яка своєю чергою є підсистемою системи національної безпеки*. Із цього логічного ряду випливає певна супідрядність і залежність системи нижчого порядку від цілей і завдань функціонування системи вищого порядку: у нашому випадку система правового забезпечення національної безпеки підпорядкована цілям функціонування системи забезпечення національної безпеки як цілям вищої в ієрархічному порядку системи. Водночас, існування останньої без нормативної її

---

⁷¹ Государственное управление в сфере национальной безопасности: словарь-справочник / под ред. Г. П. Сытника. Киев: НАГУ при Президенте Украины, 2012. С. 355.

⁷² Кобко Є. В. Система забезпечення національної безпеки України: елементи та характер їх реалізації в сучасних умовах. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 4. С. 114.

⁷³ Кобко Є. В. Система забезпечення національної безпеки України: елементи та характер їх реалізації в сучасних умовах. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 4. С. 114; Концептуальні засади розвитку системи забезпечення національної безпеки України: аналіт. доп. / О. О. Резнікова, В. Ю. Цюкало, В. О. Паливода, С. В. Дрьомов, С. В. Сьомін. Київ: Нац. ін-т стратегічних досліджень, 2015. С. 6.

складової не тільки буде неповною, але й неможливою за сучасних умов, що щільно юридизують дедалі ширше коло суспільних відносин, що формуються довкола безпекових питань, важливих для створення нормальних умов життєдіяльності особи, суспільства і держави.

Тому, не можна не погодитися з висновком, що «нова парадигма національної безпеки має формуватися на міцній нормативній основі, спрямованій на попередження, локалізацію або ліквідацію джерел виникнення загроз життєво важливих (національних) інтересів держави, суспільства і особистості»⁷⁴. Така система виступає в якості нормативно-забезпечувальної підсистеми (по відношенню до генеральної системи національної безпеки як макроявища), але з точки зору внутрішньої будови виявляється так само складною системою, але іншого інституційного рівня.

Системність безпекового законодавства зумовлюється його спрямованістю на *взаємоузгоджене регулювання об'єктів національної безпеки*. Характерно, що на відміну від Закону України «Про основи національної безпеки» 2003 року, в чинному Законі України «Про національну безпеку України» дефініція об'єктів цієї безпеки та визначення їх системи відсутні, що часом породжує спроби ототожнити ці об'єкти з національними інтересами⁷⁵, що, з нашої точки зору, є дискусійним підходом. У безпекознавстві ж до числа об'єктів національної безпеки відносять явища, процеси, відносини на національному рівні, які потребують захисту та збереження. У більш узагальненому вигляді об'єктами національної безпеки визначаються людина, суспільство, держава⁷⁶.

На нашу думку, об'єктами національної безпеки є ті явища та процеси соціальної дійсності, на відвернення загроз (реальних чи потенційних) існуванню (функціонуванню) яких спрямовується діяльність суб'єктів забезпечення національної безпеки. Відтак, сама національна безпека в об'єктному сенсі становить собою взаємопов'язану сукупність об'єктів правового впливу та правової охорони у сфері безпекових суспільних відносин. Так, на думку О. Дзьобаня та С. Гордієнка, головними об'єктами національної безпеки слід вважати: 1) особистість з усією сукупністю її прав і свобод; 2) суспільство з

---

⁷⁴ Кобко Є. В. Сучасна парадигма національної безпеки України : публічно-правовий аспект. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2018. № 2. С. 36.

⁷⁵ Лемак О. В. Забезпечення національної безпеки як функція держави. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2016. Вип. 38. Т. 2. С. 66.

⁷⁶ Резнікова О. О. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища : монографія. Київ : НІСД, 2022. С. 56.

усією сукупністю його матеріальних і духовних цінностей; 3) державу (включаючи сюди її конституційний лад, суверенітет, територіальну цілісність, недоторканність кордонів тощо)⁷⁷. Близькою до цих думок є позиція С. Пономарьова⁷⁸.

Відповідно до системи об'єктів національної безпеки має бути структурована і діяльність державних органів, покликаних здійснювати державно-владні повноваження, спрямовані на її забезпечення, підтримання, зміцнення, планування, контроль і нагляд тощо. Зокрема, вона, передусім, має бути зосереджена на прогнозуванні, своєчасному виявленні, попередженні і нейтралізації зовнішніх і внутрішніх загроз національній безпеці, захисті суверенітету і територіальної цілісності України, безпеці її прикордонного простору, піднесенні економіки країни, забезпеченні конституційних прав і свобод людини і громадянина, викориненні злочинності, вдосконаленні системи державної влади, зміцненні законності і правопорядку та збереженні соціально-політичної стабільності суспільства, зміцненні позицій України у світі, радикальному поліпшенні екологічної ситуації⁷⁹.

Системність цих об'єктів вдало підкреслена В. Антоновим: 1) при аналізі об'єктів національної безпеки їх слід розглядати як системне утворення, де склад його елементів не є визначеним, оскільки кожний із елементів необхідно розглядати та аналізувати не як ізольований один від одного, а з урахуванням його місця в означеній системі загалом; 2) кожен такий об'єкт слід розглядати як підсистему більш широкої системи, утвореної в результаті об'єднання (взаємодії) об'єкта із певним довколишнім середовищем; 3) необхідним є врахування нових властивостей (якостей), які виникають у процесі об'єднання об'єктів національної безпеки в систему і які не зводяться до їх арифметичної суми; 4) між об'єктами національної безпеки як системи існують відносини взаємозалежності і взаємопідпорядкування, які виражаються у тому, що зміни в одному з об'єктів такої системи призводять або можуть призвести до певних змін і в інших об'єктах національної безпеки⁸⁰. На наш погляд, системність об'єктів

---

⁷⁷ Національна безпека : світоглядні та теоретико-методологічні засади : монографія / за заг. ред. О. П. Дзьобаня. Харків : Право, 2021. С. 399.

⁷⁸ Пономарьов С. П. Адміністративно-правове забезпечення діяльності сектору безпеки і оборони України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Дніпропетровський держ ун-т внутрішніх справ / Харківський нац ун-т внутрішніх справ. Дніпро, 2018. С. 125–126.

⁷⁹ Правові основи військового будівництва та військових відносин : зб. законодавчих актів з питань національної безпеки і оборони / ред. рада : Г. Г. Крючков (голова), Б. П. Андрусюк, В. П. Горбулін та ін. Київ : Парлам. вид-во, 2006. С. 71.

⁸⁰ Антонов В. О. Конституційно-правові засади національної безпеки України : монографія / наук. ред. Ю. С. Шемшученко. Київ : ТАЛКОМ, 2017. С. 252–253.

національної безпеки значною мірою обумовлює системність і національної безпеки як універсального соціального явища і, своєю чергою, зумовлює необхідність вжиття заходів щодо захисту зазначених об'єктів в їх системній єдності з боку держави, зокрема – найперше законодавчими засобами.

Розмаїття об'єктів національної безпеки дозволяє їх класифікувати (звичайно, досить умовно) на особистісні, соціальні та державні (відповідно до універсальної класифікації об'єктів національної безпеки, здійсненої в статті 8 Закону 2003 року⁸¹). Всі вони так чи інакше включають у себе різноманітні «інституціональні, нормативні, ідеологічні складові, поєднують матеріальні та ідеалістичні фактори, які у своєму різноманітті утворюють певну цілісність, що має ознаки системи»⁸². У науковій літературі слушно підкреслюється, що всі ці об'єкти формуються, функціонують, змінюються та відмирають (припиняють своє функціонування) за певними правовими нормами, що так чи інакше взаємодіють між собою та, своєю чергою, теж складають певну системну єдність, обумовлену системою об'єктів, на регулювання функціонування яких вони спрямовані. При цьому й кореляція функціонування об'єктів національної безпеки відбувається через єдність відповідного правового «простору», де право виконує свої функції регулювання та охорони. Зрозуміло, що тому воно ж виявляється ключовим чинником не лише структурування об'єктів національної безпеки, але і їх функціонування та взаємодії як між собою, так і із зовнішнім середовищем⁸³.

Іншими словами, системі об'єктів національної безпеки, які так чи інакше мусять знайти своє законодавче закріплення, має кореспондувати система суб'єктів забезпечення (гарантування, підтримання) цієї безпеки.

Системність забезпечення національної безпеки проектується і на таку сторону цієї системи, як її *управлінська підсистема*⁸⁴. Як зазначає П. Богущкий, саме «онтологічні основи формування права національної безпеки як системної цілісності обумовлюють питання

---

⁸¹ Про основи національної безпеки України : Закон України від 19 червня 2003 року № 964-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2003. № 39. Ст. 351.

⁸² Богущкий П. П. Теоретичні основи становлення і розвитку права національної безпеки України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» (081 – Право). Науково-дослідний інститут інформатики і права НАПрН України. Київ, 2020. С. 105.

⁸³ *Ibid.* С. 105–106.

⁸⁴ Система і компетенція державних органів зі спеціальним статусом у сфері національної безпеки України : монографія / В. Г. Пилипчук, О. П. Дзьобань, В. Я. Настюк ; Акад. прав. наук України, Ін операт. діяльн. та держ. безпеки. Харків : Право, 2009. 196 с.

про інституційні характеристики і функціональне призначення такої цілісності, що не лише в теорії, але й на практиці дозволяє розкрити особливості змісту взаємодії права, держави і суспільства в напрямі забезпечення національної безпеки. Така взаємодія відбувається через нормативно-правове визначення тих інститутів держави і громадянського суспільства, які мають реалізувати свої функції для досягнення стану безпеки, захисту національних інтересів, серед яких головними є забезпечення прав людини й основоположних свобод»⁸⁵.

Управлінська система у сфері національної безпеки є підсистемою ширшої системи, що відповідає за забезпечення функціонування національної безпеки, тобто за належний стан безпекових відносин. Будучи врегульованою нормами права, вона має організований, комплексний та правовий характер. Водночас, це правове утворення об'єктивно має системний характер. Це підтверджується та юридично визнається, зокрема, й на рівні Закону України «Про національну безпеку України», де сектор безпеки і оборони прямо визначається як «система органів державної влади, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, правоохоронних та розвідувальних органів, державних органів спеціального призначення з правоохоронними функціями, сил цивільного захисту, оборонно-промислового комплексу України, діяльність яких перебуває під демократичним цивільним контролем і відповідно до Конституції та законів України за функціональним призначенням спрямована на захист національних інтересів України від загроз, а також громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки України» (пункт 16 частини першої статті 1 Закону⁸⁶). Водночас, на рівні термінологічного роз'яснення у статті 1 цього Закону вказано, що до «сил безпеки» віднесено: правоохоронні органи, розвідувальні органи, державні органи спеціального призначення з правоохоронними функціями, сили цивільного захисту, інші органи, на які Конституцією та Законами України покладено функції із забезпечення національної безпеки держави⁸⁷.

---

⁸⁵ Богущкий П. П. Теоретичні основи становлення і розвитку права національної безпеки України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» (081 – Право). Науково-дослідний інститут інформатики і права НАПрН України. Київ, 2020. С. 97–98.

⁸⁶ Про національну безпеку України : Закон України. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2018. № 31. Ст. 241.

⁸⁷ Доронін І. М. Національна безпека України в інформаційну епоху : теоретико-правове дослідження : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Науково-дослідний інститут інформатики і права НАПрН України. Київ, 2020. С. 265–266.

Характерно також, що на рівні цього ж Закону управлінська система вже позбавлена ознак моноцентризму (винятково державної складової), хоча і не позбулася певних «залишкових» ознак державоцентричності, оскільки недержавні суб'єкти гарантування національної безпеки законодавчо виписані гранично поверхово та декларативно. Отже, ще й досі діє правило: «коли йдеться про формування сучасного нормативно-правового забезпечення національної безпеки України, слід зважати на те, що головним суб'єктом національної безпеки є держава, яка виконує функції в цій сфері через відповідні органи законодавчої, виконавчої та судової влади»⁸⁸.

Проте, розглядаючи систему законодавства у сфері національної безпеки, варто вказати, що дедалі активнішу участь в управлінській підсистемі національної безпеки беруть недержавні суб'єкти. Мова йде про громадян та про громадські організації, що цілковито виправдано з точки зору конституційного формулювання про те, що забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу (частина перша статті 17 Конституції України⁸⁹). Закономірно, що народове законодавство надає інституційні механізми активної участі у здійсненні цієї забезпечувальної функції. Відтак, громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки України, включені відповідно до пункту 16 частини першої статті 1 Закону до складу сектору безпеки і оборони України⁹⁰.

Останнім часом дедалі частіше наголошується на активізації участі недержавних суб'єктів у здійсненні різноманітних функцій національної безпеки – від участі в її плануванні, прогнозуванні і до участі в її правовому забезпеченні. Адже «ігнорування владою суспільно корисних ініціатив, відсутність механізмів участі громадськості та об'єднань громадян у процесі ухвалення рішень призводять до стагнації суспільства, зростання корупції, створюють загрозу демократичному розвитку країни»⁹¹. Крім того, як підкреслює О. Корнієвський, елементом національної безпеки є суспільна безпека, а

---

⁸⁸ Янчук А. В., Пригунов П. Я., Колесник В. Т. Формування основ нормативно-правового забезпечення національної безпеки України. *Інвестиції : практика та досвід*. 2016. № 20. С. 85.

⁸⁹ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1996, № 30, ст. 141.

⁹⁰ Про національну безпеку України : Закон України. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2018. № 31. Ст. 241.

⁹¹ Корнієвський О. А. Громадські об'єднання у системі національної безпеки України : автореф. дис. ... д-ра політ. наук : 23.00.02 – політичні інститути та процеси. Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2011. С. 1.

«найважливішим критерієм суспільної безпеки є наявність ефективно функціонуючої системи забезпечення безпеки суспільства, яка являє собою сукупність суспільно корисних громадських ініціатив та об'єднань громадян, діяльність яких зорієнтована на консолідацію громадян навколо національних інтересів, фундаментальних загальноцивілізованих та національних цінностей, утвердження свободи і демократії, підтримку громадянського миру і злагоди, досягнення стабільності та безпечного рівня життєдіяльності»⁹².

Формат такої участі та її межі, природно, відображають стан готовності громадянського суспільства та його інституцій взяти на себе певні функції щодо правового оформлення національної безпеки, позбавляючи її властивостей державоцентризму. Фактично йдеться про формування недержавної системи забезпечення національної безпеки, що видається особливо важливим за умов слабкості державних інституцій, а також за умов необхідності мобілізації усіх ресурсів країни для протидії зовнішній агресії (особливо в умовах збройного конфлікту). Це вказує і на рівень саморегуляції національної безпеки. Проте, така саморегуляція системи національної безпеки має певні межі: вона, зокрема, об'єктивно не може замінити цілеспрямованої діяльності держави та її органів щодо створення «законодавчої рамки» забезпечення національної безпеки, особливо у випадках виникнення та існування реальних загроз.

ВИСНОВКИ

Пізнання феномену національної безпеки як правового неодмінно передбачає з'ясування не лише історико-правових та суб'єктно-правових (у сенсі природного права, забезпечення суб'єктивних прав у сфері національної безпеки), але і позитивно-правових аспектів буття цього явища. Конструктивне вирішення цього дослідницького завдання не видається можливим поза застосуванням позитивістської парадигми пізнання правових явищ, що передбачає концентрацію уваги на системно-правових, структурно-правових та функціонально-правових проявах і рисах цього феномену, зокрема на системності права національної безпеки та законодавства у галузі національної безпеки (безпекового законодавства).

Експлікація феномену означеної галузі законодавства видається можливою через з'ясування ключових рис його як системного

---

⁹² Корнієвський О. А. Громадські об'єднання у системі національної безпеки України : автореф. дис. ... д-ра політ. наук : 23.00.02 – політичні інститути та процеси. Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2011. С. 23.

правового явища, дослідження системності законодавства, спрямованого на врегулювання безпекових правовідносин.

Якщо джерела права національної безпеки та особливості їх системи вже були предметом науково-правових досліджень, то цього не можна сказати про системність безпекового законодавства, що є його неодмінною властивістю, а відтак має становити окрему ділянку наукового аналізу.

Під системою законодавства про національну безпеку України запропоновано розуміти взаємопов'язану сукупність всіх чинних нормативно-правових актів та офіційно укладених міжнародних договорів, які прийняті (або ратифіковані) в установленому порядку суб'єктами правотворчості (державними органами, безпосередньо народом або іншими уповноваженими суб'єктами) в межах визначеної компетенції, на основі Конституції України у сфері регулювання безпекових правовідносин (правовідносин, що складаються та діють у зв'язку з необхідністю підтримання та забезпечення національної безпеки як певного упорядкованого правового стану) з метою забезпечення і захисту національних інтересів України, із дотриманням принципів ієрархічності та субординаційності відповідних нормативно-правових актів.

Поняття «система безпекового законодавства» та «система нормативно-правових актів у сфері національної безпеки» є нетотожними за змістом. Це зумовлюється включенням до системи безпекового законодавства міжнародних договорів, що є окремими, самостійними джерелами права, відмінними за своєю правовою природою від нормативно-правових актів.

Означена система безпекового законодавства виступає саме як правовий феномен з урахуванням таких її характеристик:

1) структурно вона складається з багатьох різномірних, але взаємопов'язаних та супідрядних частин – підсистем: конституційної підсистеми (що складається з Конституції України та законів про внесення змін до неї, що мають юридичну силу, тотожну за юридичною силою з Конституцією України); підсистеми безпекових законів; підсистеми безпекових підзаконних нормативно-правових актів, а також підсистеми міжнародних договорів у сфері національної безпеки, ратифікованих Верховною Радою України. Усі ці підсистеми безпекового законодавства взаємодіють між собою завдяки системним – горизонтальним та вертикальним – зв'язкам, що відображають субординацію та координацію всередині означеної системи;

2) ця система змінюється унаслідок впливу на неї з боку інших галузей законодавства (передусім конституційного, адміністративного, кримінального, військового, інформаційного, екологічного,

господарського та ін.), так і з боку новоприйнятих актів у системі самого безпекового законодавства. Водночас, і вона здатна активно впливати на ці галузі;

3) змінює стан своєї системності та регулюючий вплив (що позначає прийняття системотвірних актів у цій сфері – законів «Про національну безпеку» або тотожних їм за правовим значенням та обсягом правового регулювання) та безупинно перебуває в стані змінюваної системності (періодично на рівні правової доктрини з'являються й аргументуються ідеї щодо систематизації безпекового законодавства в межах його окремих інститутів, підгалузей або і в цілому стосовно здійснення загальногалузевої систематизації);

4) це – змінювана система, зміни в якій відбуваються під впливом розвитку (удосконалення, модернізації тощо) безпекового права, інших галузей права та законодавства, правових доктрин, судової практики, міжнародних правових стандартів тощо;

5) вона відзначається структурованістю (за ієрархією включає в себе акти різної юридичної сили; за горизонтальними зв'язками включає різноманітні акти тотожної (однакової) юридичної сили);

6) характеризується певним (нестабільним) рівнем гармонізації та внутрішньої узгодженості включених до цієї системи актів як «по вертикалі», так і «по горизонталі»;

7) динаміка підтримання цілісності цієї системи залежить від суб'єктів правотворчості, що втілюють актуальні та/або перспективні суспільні потреби щодо зміни у правовому регулюванні безпекових відносин на рівні окремих актів цього законодавства;

8) вона здатна активно впливати на стан урегульованості, упорядкованості й організованості безпекових правовідносин як загалом, так і в межах окремих підсистем (воєнної, інформаційної, економічної, екологічної тощо безпеки);

9) режим функціонування цієї системи (кумулятивна дія всіх включених до неї чинних нормативно-правових актів та міжнародних договорів безпекового профілю) суміщається з її перманентним розвитком, удосконаленням, оновленням, процесами диференціації (розширення сфери безпекових відносин) та інтеграції (упорядкування великої кількості безпекових нормативно-правових актів) актів, включених до цієї системи, систематизацією безпекового законодавства в тій чи іншій формі (інкорпорація, консолідація, кодифікація);

10) єдність системи безпекового законодавства забезпечується наявністю спільних регулятивно-охоронних цілей, принципів та функцій цієї системи.

Системність безпекового законодавства є якісною характеристикою цієї галузі законодавства, що вказує на те, що це законодавство є

закономірно існуючим комплексним (цілісним) правовим утворенням, що має системну природу, яка проявляється як у наявності в цього законодавства системних правових зв'язків (координаційних та субординаційних) між окремими його складовими частинами (елементами), так і в тісних зв'язках цієї галузі з іншими системними правовими утвореннями, що входять до складу системи законодавства України (інші галузі та інститути законодавства). Такі зв'язки мають сталий правовий характер та зумовлюють особливості структурної побудови системи безпекового законодавства України в конкретно-історичних умовах його стану та розвитку.

Системність безпекового законодавства України є об'єктивно існуючою властивістю цієї підгалузі національного законодавства. Така властивість цього правового утворення формується в силу, з одного боку, системності законодавства в цілому, складовою частиною якого виступає безпекове законодавство, а, з другого боку, програмується, визначається системним характером безпекового права як змісту безпекового законодавства.

Поряд із сталими горизонтальними і вертикальними, зовнішніми і внутрішніми правовими зв'язками, що синтезують безпекове законодавство в системний правовий феномен, його системність забезпечують такі правові характеристики, як цілі, принципи та функції.

Під цілями безпекового законодавства слід розуміти очікуваний (бажаний) стан урегульованості актами цього законодавства відповідної сфери правовідносин. Це насамперед досягнення стану захищеності особою, суспільством та державою від будь-яких внутрішніх і зовнішніх, реальних чи потенційних загроз.

Під принципами законодавства у сфері національної безпеки слід розуміти фундаментальні засадничі положення (ідеї), в яких втілюються сутність, призначення та імперативна динамічна спрямованість цієї галузі законодавства, та, які мають об'єктивно забезпечити відносно сталу спрямованість законодавчого регулювання безпекових правовідносин з метою досягнення цілей законодавчого регулювання у сфері національної безпеки України. До цих принципів слід віднести: верховенство права, підзвітність, законність, прозорість та дотримання засад демократичного цивільного контролю за функціонуванням сектору безпеки і оборони та застосуванням сили; дотримання норм міжнародного права, участь в інтересах України у міжнародних зусиллях з підтримання миру і безпеки, міждержавних системах та механізмах міжнародної колективної безпеки; розвиток сектору безпеки і оборони як основного інструменту реалізації державної політики у сферах національної безпеки і оборони.

Функції законодавства про національну безпеку є основними напрямками впливу цього законодавства на сферу безпекових правовідносин. Їх систему складають такі функції: регульовальна, охоронна, інтегративна, узгоджувальна, гарантувально-забезпечувальна, превентивна, інформаційно-орієнтаційна, прогностична.

Системність безпекового законодавства зумовлюється: системним характером правового явища національної безпеки як базового, відправного феномену; системністю безпекових правовідносин, на які спрямовується регульовальний та охоронний вплив безпекового законодавства; наявністю сталих правових зв'язків з іншими системними правовими утвореннями у системі законодавства України (передусім із системами конституційного, адміністративного, військового, екологічного, інформаційного, господарського, кібернетичного тощо законодавства); наявністю системи об'єктів правового впливу, на регулювання та охорону спрямовується активна дія безпекового законодавства; наявністю управлінської підсистеми в системі забезпечення національної безпеки, яка регулюється системою безпекового законодавства.

АНОТАЦІЯ

У розділі здійснено теоретико-правовий аналіз ключових особливостей законодавства про національну безпеку України як системного правового феномену через з'ясування ознак системності у праві як таких, їх екстраполяції на сферу безпекового законодавства з метою доведення його системного характеру, а так само виявлення основних характерних особливостей системності цього законодавства, що вказує як на його спільні риси з іншими системними утвореннями в системі законодавства України як певної цілісності, так і на відмінні особливості саме цього системного правового феномену (безпекового законодавства). Під системою законодавства про національну безпеку України запропоновано розуміти взаємопов'язану сукупність всіх чинних нормативно-правових актів та офіційно укладених міжнародних договорів, які прийняті (або ратифіковані) в установленому порядку суб'єктами правотворчості (державними органами, безпосередньо народом або іншими уповноваженими суб'єктами) в межах визначеної компетенції, на основі Конституції України у сфері регулювання безпекових правовідносин (правовідносин, що складаються та діють у зв'язку з необхідністю підтримання та забезпечення національної безпеки як певного упорядкованого правового стану) з метою забезпечення і захисту національних інтересів України, із дотриманням принципів ієрархічності та субординаційності відповідних нормативно-правових актів. Показано, що системність безпекового законодавства є якісною характеристикою цієї галузі

законодавства, що вказує на те, що це законодавство є закономірно існуючим комплексним (цілісним) правовим утворенням, що має системну природу, яка проявляється як у наявності в цього законодавства системних правових зв'язків (координаційних та субординаційних) між окремими його складовими частинами (елементами), так і в тісних зв'язках цієї галузі з іншими системними правовими утвореннями, що входять до складу системи законодавства України (інші галузі та інститути законодавства). З'ясовано, що такі зв'язки мають сталий правовий характер та зумовлюють особливості структурної побудови системи безпекового законодавства України в конкретно-історичних умовах його стану та розвитку. Зроблено висновок, що системність безпекового законодавства України є об'єктивно існуючою властивістю цієї підгалузі національного законодавства. Показано, що така властивість цього правового утворення формується в силу, з одного боку, системності законодавства в цілому, складовою частиною якого виступає безпекове законодавство, а, з другого боку, програмується, визначається системним характером безпекового права як змісту безпекового законодавства. Виявлено, що, поряд із сталими горизонтальними і вертикальними, зовнішніми і внутрішніми правовими зв'язками, що синтезують безпекове законодавство в системний правовий феномен, його системність забезпечують такі правові характеристики, як цілі, принципи та функції. Доведено, що системність безпекового законодавства зумовлюється: системним характером правового явища національної безпеки як базового, відправного феномену; системністю безпекових правовідносин, на які спрямовується регулювальний та охоронний вплив безпекового законодавства; наявністю сталих правових зв'язків з іншими системними правовими утвореннями у системі законодавства України (передусім із системами конституційного, адміністративного, військового, екологічного, інформаційного, господарського, кібернетичного тощо законодавства); наявністю системи об'єктів правового впливу, на регулювання та охорону спрямовується активна дія безпекового законодавства; наявністю управлінської підсистеми в системі забезпечення національної безпеки, яка регулюється системою безпекового законодавства.

Література

1. Аблазов І. В., Гордієнко Л. О. Фактор державоцентричності системи національної безпеки України та використання британського досвіду впровадження концепції безпеки людини. *Політичне життя*. 2020. № 2. С. 111–117.
2. Андрейцев В. І. Правове забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції. *Національна безпека України : актуальні*

проблеми правового забезпечення: матеріали Всеукр. наук.-практ. круглого столу, 27 жовт. 2017 р. м. Дніпро / МОН України, Національний гірничий університет, Євраз. асоц. правн. шк. та правників ; відп. ред.: В. І. Андрейцев, Р.С. Кірін. Дніпро : Літограф, 2017. С. 3–8.

3. Андрусенко О. М. До питання про зовнішні функції сучасної держави. *Наукові записки Національного університету «Києво-Могилянська академія». Юридичні науки*. 2006. Т. 53. С. 43–46.

4. Антонов В. О. Конституційно-правові засади національної безпеки України : монографія / наук. ред. Ю. С. Шемшученко. Київ : ТАЛКОМ, 2017. 576 с.

5. Антонов В. О. Конституційно-правові основи національної безпеки і оборони України. Конституційне право України. Академічний курс : підруч. для вищ. навч. закл. : у 2 т. / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. Т. 2. Київ : Юридична думка, 2008. С. 760–799.

6. Антонов М. До питання про «системний» характер права. *Філософія права і загальна теорія права*. 2015. № 1–2. С. 342–351.

7. Барчук А. О. Надзвичайні закони в системі законодавства : теоретико-правові аспекти : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2019. 18 с.

8. Басай О. В. Загальні засади (принципи) цивільного законодавства України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2014. 36 с.

9. Безега В. В. Адміністративно-правові засади діяльності Національної поліції як суб'єкта сектору безпеки і оборони : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2020. 311 с.

10. Білоконь М. Пріоритетні напрями і концепти нормативного забезпечення діяльності сектору безпеки і оборони як комплексного, багатовимірного, соціально-суспільного державного утворення. *Розвиток законодавства України у сфері оборони* : проблеми адаптації до стандартів НАТО та шляхи їх вирішення : матеріали науково-практичної конференції. м. Київ, 23 квітня 2021 року / упоряд.: П. П. Богущкий, В. Г. Пилипчук, С. О. Дорогих. Київ : Міністерство оборони України, 2021. С. 238–242.

11. Бобровник С. В. Богиніч О. Л. Система законодавства України: актуальні проблеми та перспективи розвитку. Київ : Наукова думка, 1994. 121 с.

12. Богущкий П. П. Поняття та ознаки права національної безпеки України. *Інформаційна і національна безпека*. 2018. № 3 (26). С. 84–93.

13. Богуцький П. П. Теоретичні основи становлення і розвитку права національної безпеки України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» (081 – Право). Науково-дослідний інститут інформатики і права НАПрН України. Київ, 2020. 410 с.

14. В Україні розпочали підготовку стратегії продовольчої безпеки держави. URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/v-ukraini-rozpozcali-pidgotovku-strategii-prodovolcoibezpeki-derzavi>.

15. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

16. Волошина Ю. В. Національний суверенітет : праворозуміння та практика забезпечення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2015. 20 с.

17. Волинець В. Функція гарантування національної безпеки в контексті державно-правового розвитку сучасної України. *Юридична Україна*. 2013. № 1. С. 9–16.

18. Галюк Р. Г. Систематизація українського права поняття та види : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2015. 20 с.

19. Ганьба О. Б. Правові відносини у сфері прикордонної безпеки України : теоретичні і прикладні проблеми : монографія. Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2020. 448 с.

20. Гетьман Є. А. Кодифікація законодавства України поняття, особливості, види : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2010. 20 с.

21. Государственное управление в сфере национальной безопасности : словарь-справочник / под ред. Г. П. Сытника. Киев : НАГУ при Президенте Украины, 2012. 496 с.

22. Граціанов А. І. Процес систематизації та уніфікації законодавства і розвиток правової системи України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2004. 18 с.

23. Джураєва О. О. Функції сучасної держави : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Одеська нац. юрид. академія. Одеса, 2006. 20 с.

24. Дзевелюк М. В. Традиції та новації в розвитку функцій сучасної держави: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Одеська нац. юрид. академія. Одеса, 2017. 209 с.

25. Доронін І. М. Безпекова сутність функцій держави. *Інформація і право*. 2020. № 1 (32). С. 66–79.

26. Доронін І. М. Національна безпека України в інформаційну епоху : теоретико-правове дослідження : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Науково-дослідний інститут інформатики і права НАПрН України. Київ, 2020. 539 с.

27. Доронін І. Організаційно-правові аспекти трансформації сектору національної безпеки і оборони України у контексті євроатлантичної інтеграції. *Розвиток законодавства України у сфері оборони: проблеми адаптації до стандартів НАТО та шляхи їх вирішення* : матеріали науково-практичної конференції. м. Київ, 23 квітня 2021 року / упоряд.: П. П. Богуцький, В. Г. Пилипчук, С. О. Дорогих. Київ, 2021. С. 15–20.

28. Загуменна Ю. О. Функція гарантування національної безпеки як одна з провідних у системі функцій сучасної держави. *Право.ua*. 2023. № 1. С. 23–32. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/16332>

29. Загуменна Ю. О. Правова реформа у сфері національної безпеки України : теоретико-правовий аспект. *Право України*. 2021. № 2. С. 88–105. URL: <https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&profile=ehost&scope=site&authtype=crawler&jrnl=10269932&AN=150055713&h=wE2m1nEPxgjrDLKKUHnwtY70VzBMhD1B4LVzEKcyWtZBJSb5j2syQo0zNx7%2FEc4cgx0XbZtORVGLrYBoijOJdg%3D%3D&crl=f>

30. Зверев Є. О. Тлумачення міжнародних договорів національними судами : європейський досвід та українська практика : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». Київ, 2015. 227 с.

31. Касьянов Г. В. *Теорії нації та націоналізму* : монографія. Київ : Либідь, 1999. 352 с.

32. Загуменна Ю. О. Співвідношення понять «система безпекового законодавства» та «система нормативно-правових актів у сфері національної безпеки». *Державотворення та правотворення в контексті євроінтеграції*: збірник тез доповідей учасників VIII Всеукраїнського круглого столу (м. Львів, 08 грудня 2022 року) / упорядники: Д. Є. Забзалюк, В. О. Кучер. Львів : ЛьвДУВС, 2022. С. 59–65. URL: https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/15835/Spivvidnoshennia%20poniat_Zahumenna_2022.pdf?sequence=1.

33. Кириченко В. М., Куракін О. М. Теорія держави і права : модульний курс : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 264 с.

34. Кобко Є. Правове регулювання національної безпеки України : сучасний стан і напрями вдосконалення. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. Вип. 108. № 3 (1). С. 98–107.

35. Кобко Є. В. Система забезпечення національної безпеки України : елементи та характер їх реалізації в сучасних умовах. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 4. С. 112–116.

36. Кобко Є. В. Сучасна парадигма національної безпеки України : публічно-правовий аспект. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2018. № 2. С. 30–39.

37. Кодифікація законодавства України : теорія, методологія, техніка / Ю. С. Шемшученко, О. І. Ющик, Л. М. Горбунова, М. О. Теплюк, Л. В. Гульченко, В. І. Риндюк ; за заг. ред. О. І. Ющика. Київ : Парламентське вид-во, 2007. 208 с.

38. Конопельський В. Я. Конституювання української політичної нації у перехідному суспільстві : автореф. дис. ... канд. політ наук : 23.00.02 – політичні інститути та процеси. Одеська національна юридична академія. Одеса, 2002. 16 с.

39. Конституційне право України : навчальний посібник / Ю. М. Бисага та ін. *Ужгород : Ліра, 2007*. 372 с.

40. Конституція України : від 28 черв. 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

41. Концептуальні засади розвитку системи забезпечення національної безпеки України : аналіт. доп. / О. О. Резнікова, В. Ю. Цюкало, В. О. Паливода, С. В. Дрьомов, С. В. Сьомін. Київ : Нац. ін-т стратегічних досліджень, 2015. 58 с.

42. Корнієвський О. А. Громадські об'єднання у системі національної безпеки України : автореф. дис. ... д-ра політ. наук : 23.00.02 – політичні інститути та процеси. Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2011. 40 с.

43. Кравчук О. Ю. Загрози та виклики політичній безпеці України в умовах гібридної війни : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 «Політичні інститути та процеси». Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». Одеса, 2019. 211 с.

44. Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філософії імені Г. С. Сковороди; редкол.: В. І. Шинкарук (голова) та ін. Київ : Абрис, 2002. VI, 742 с.

45. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 25–26. Ст. 131.

46. Крутов В. В. Від патріотичного виховання, боротьби з тероризмом... до недержавної системи національної безпеки : монографія. Київ : Преса України, 2009. 592 с.

47. Лемак О. В. Забезпечення національної безпеки як функція держави. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2016. Вип. 38. Т. 2. С. 64–67.

48. Лепех Л. Л. Соціальна та юридична ефективність механізму правового регулювання : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень».

Науково-дослідний інститут публічного права, Національний університет «Львівська політехніка», Міністерство освіти і науки України. Київ, 2019. 234 с.

49. Ліпкан В. А. Національна і міжнародна безпека у визначеннях та поняттях : словник. Вид. 2-ге, доповн. і переробл. Київ : Текст, 2008. 400 с.

50. Ліпкан В. Теоретичні основи та елементи національної безпеки України : монографія. Київ : Текст, 2003. 599 с.

51. Медвідь Ф., Чорна М. Безпекова політика України в умовах зовнішньої агресії: нормативно-правове забезпечення. *Наукові записки Інституту політології та етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса*. № 5–6 (79–80). С. 118–126.

52. Мельник С. М. Адміністрування реформування сектору безпеки і оборони України у контексті розвитку співробітництва з НАТО. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. № 1 (26). С. 161–165.

53. Мельничук С. М. Правові форми реалізації функцій сучасної держави Україна: загальнотеоретична характеристика : монографія. Івано-Франківськ : Видавець Кушнір Г. М., 2018. 436 с.

54. Мосейко А. Г. Національна безпека України як об'єкт публічного адміністрування. *Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка*. 2019. Вип. 2 (86). С. 42–52.

55. *Національна безпека : світоглядні та теоретико-методологічні засади* : монографія / за заг. ред. О. П. Дзьобаня. Харків : Право, 2021. 776 с.

56. Павлютін Ю. М. Система національної безпеки : політико-правовий аналіз. *Честь і закон*. 2020. № 3 (74). С. 84–90.

57. Пархоменко Н. М. Договір у системі права України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 – теорія та історія держави і права, історія політичних і правових учень. Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ, 1998. 16 с.

58. Пархоменко Н. М. Джерела права : проблеми теорії та методології : монографія / Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ : Юрид. думка, 2008. 336 с.

59. Пилипчук В. Пріоритети розвитку правової науки в галузі національної безпеки. *Вісник НАН України*. 2009. № 5. С. 30–35.

60. Пилипчук В. Г., Доронін І. М. Право національної безпеки та військове право: теоретичні та прикладні засади становлення і розвитку в Україні. *Інформація і право*. 2018. № 2 (25). С. 62–72.

61. Погребняк С. П. Основоположні принципи права (змістовна характеристика) : монографія. Харків : Право, 2008. 240 с.

62. Подковенко Т. Національна безпека України : аксіологічний та правовий аспекти. *Актуальні проблеми правознавства*. 2021. № 1 (25). С. 11–18.

63. Пономарьов С. П. Адміністративно-правове забезпечення діяльності сектору безпеки і оборони України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Дніпропетровський держ ун-т внутрішніх справ; Харківський нац ун-т внутрішніх справ. Дніпро, 2018. 513 с.

64. Правові основи військового будівництва та військових відносин : зб. законодавчих актів з питань національної безпеки і оборони / ред. рада : Г. Г. Крючков (голова), Б. П. Андресюк, В. П. Горбулін та ін. Київ : Парлам. вид-во, 2006. 869 с.

65. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо заборони виготовлення та поширення інформаційної продукції, спрямованої на пропагування дій держави-агресора) : Закон України від 3 березня 2022 року № 2109-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2109-20#Text>.

66. Про внесення змін до деяких законів України щодо здійснення моніторингу потенційних загроз національній безпеці України у сфері економіки : Закон України від 1 квітня 2022 року № 2182-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2182-20#Text>.

67. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо посилення кримінальної відповідальності за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції) : Закон України від 3 березня 2022 року № 2110-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2110-20#Text>.

68. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану : Закон України від 24 березня 2022 року № 2145-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-20#Text>.

69. Про внесення змін до Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України : Закон України від 15 березня 2022 року № 2138-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2138-20#Text>.

70. Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору) : Закон України від 7 лютого 2019 року № 2680-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2019. № 9. Ст. 50.

71. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної

безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану : Закон України від 3 березня 2022 року № 2113-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2113-20#Text>.

72. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» : Закон України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text>.

73. Про затвердження Указу Президента України «Про загальну мобілізацію» : Закон України від 3 березня 2022 року № 2105-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2105-20#Text>.

74. Про національну безпеку України : Закон України. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2018. № 31. Ст. 241.

75. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19 червня 2003 року № 964-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2003, № 39, ст. 351.

76. Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів : Закон України від 3 березня 2022 року № 2116-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2116-20#Text>.

77. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року «Про звіт за результатами проведення огляду громадської безпеки та цивільного захисту» : Указ Президента України від 14 січня 2022 року № 11/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/11/2022#n5>.

78. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію біобезпеки та біологічного захисту» : Указ Президента України від 17 грудня 2021 року № 668/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/668/2021#Text>.

79. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України» : Указ Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text>.

80. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 серпня 2021 року «Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року» : Указ Президента України від 11 серпня 2021 року № 347/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#Text>.

81. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року «Про Стратегію забезпечення державної безпеки» : Указ Президента України від 16 лютого 2022 року № 56/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56/2022#Text>.

82. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 липня 2021 року «Про Стратегію зовнішньополітичної діяльності

України»: Указ Президента України від 26 серпня 2021 року № 448/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4482021-40017>.

83. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки»: Указ Президента України від 28 грудня 2021 року № 685/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text>.

84. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. *Урядовий кур'єр* від 16.09.2020. № 179.

85. Про схвалення Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 жовтня 2021 року № 1363-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1363-2021-%D1%80#Text>.

86. Прокопенко О. Г. Функції сучасної держави: загальнотеоретична характеристика. *Держава і право: зб. наукових праць. Юридичні і політичні науки. Випуск 15*. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корещького НАН України. 2002. С. 41–48.

87. Резнікова О. О. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища: монографія. Київ: НІСД, 2022. 532 с.

88. Риндюк В. І. Упорядкування законодавства України: теоретико-методологічний та техніко-юридичний аспекти: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»; Інститут держави і права імені В. М. Корещького НАН України. Київ, 2021. 466 с.

89. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про тимчасову заборону підвищення цін і тарифів на житлово-комунальні послуги та послуги громадського транспорту, що надаються громадянам України» (справа про комунальні послуги) від 2 березня 1999 року N 2-рп/99. *Офіційний вісник України* від 26.03.1999. 1999 р., № 10, стор. 61, стаття 396, код акта 7032/1999.

90. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо офіційного тлумачення частини третьої статті 21 Кодексу законів про працю України (справа про тлумачення терміну «законодавство») від 09.07.1998 року № 12-рп/98. *Офіційний вісник України* від 27.08.1998. 1998 р., № 32, стор. 59, стаття 1209, код акта 5855/1998.

91. Свешніков С. В., Бочарніков В. П., Пеньковський В. І. Закон України «Про національну безпеку України» і потреби нормативно-

правового забезпечення воєнної політики. *Наука і оборона*. 2018. № 4. С. 3–7.

92. Система і компетенція державних органів зі спеціальним статусом у сфері національної безпеки України : монографія / В. Г. Пилипчук, О. П. Дзьобань, В. Я. Настюк ; Акад. прав. наук України ; Ін операт. діяльн. та держ. безпеки. Харків : Право, 2009. 196 с.

93. Скрипнюк О. В. Курс сучасного конституційного права України : академічне видання. Харків : Право, 2009. 468 с.

94. Смолянук В. Ф. Системні засади національної безпеки України. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія : Політологія : зб. наук. пр. / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого ; редкол.: А. П. Гетьман та ін. Харків, 2018. Т. 2, № 37. С. 107–126.

95. Сокурєнко В. В. Законодавчі основи публічного адміністрування сферою оборони України. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2014. Т. 14. С. 173–182.

96. Сокурєнко В. В. Публічне адміністрування сферою оборони в Україні : дис. ... док. юрид. наук : 12.00.07. Нац. академія внутрішніх справ України. Київ, 2016. 40 с.

97. Стан сингулярності : соціальні структури, ситуації, повсякденні практики / С. Макеєв, С. Оксамитна, А. Домаранська, О. Іванов, Т. Костюченко, Л. Малиш, Т. Марценюк, С. Стукало ; за ред. С. Макеєва, С. Оксамитної. Київ : НАУКМА, 2017. 180 с.

98. Столбовий В. А. Нормативно-правове забезпечення службових правовідносин у сфері національної безпеки України. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 2. С. 120–124.

99. Сурмін Ю. П. Система. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / наук.-ред. колегія: Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. Київ : НАДУ, 2011. Т. 2 : Методологія державного управління / наук.-ред. колегія : Ю. П. Сурмін (співголова), П. І. Надолішній (співголова) та ін. Київ : Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, 2011. С. 561–565.

100. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник / за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 688 с.

101. Теорія держави і права : підручник / О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін. ; за ред. О. В. Петришина. Харків : Право, 2015. 368 с.

102. Тополєвський Р. Б. Системні зв'язки юридичних джерел права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 «Теорія та історія держави і права, історія політичних і правових учень». Нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2004. 19 с.

103. Україна в системі міжнародної безпеки : монографія / за заг. ред. О. С. Власюка. Київ : НІПМБ, 2009. 528 с.

104. Фатхутдінов В. Г. Адміністративно-правове забезпечення громадської безпеки в Україні : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2017. 38 с.

105. Федоренко В. Л. Система конституційного права України : теоретико-методологічні аспекти : монографія. Київ : Ліра К, 2009. 580 с.

106. Хомюк Н. С. Сучасна система джерел права України : загальнотеоретичні аспекти : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. Львівський національний університет імені І. Франка. Львів, 2015. 217 с.

107. Чуваков О. А. Кримінально-правова протидія злочинам проти основ національної безпеки України : теорія і практика : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право (081 – Право). Одеський національний університет імені І. І. Мечникова МОН України ; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ, 2017. 468 с.

108. Шипілова Л. М. Порівняльний аналіз ключових понять і категорій основ національної безпеки України : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 21.01.01. Київ, 2007. 20 с.

109. Янчук А., Блистів Т., Колесник В., Пригунов П. Нормативно-правове забезпечення національної безпеки. *Зовнішня торгівля : економіка, фінанси, право*. 2016. № 1. С. 5–16.

110. Янчук А. В., Пригунов П. Я., Колесник В. Т. Формування основ нормативно-правового забезпечення національної безпеки України. *Інвестиції : практика та досвід*. 2016. № 20. С. 86.

111. Lis W. Bezpieczeństwo wewnętrzne i porządek publiczny jako sfera działania administracji publicznej, Lublin :Wydawnictwo KUL, 2015. 495 S.

Information about the author:

Zahumenna Yuliia Oleksandrivna,

Ph.D. in Law, Associate Professor,

Professor at the Department of Theory and History
of State and Law, Kharkiv National

University of Internal Affairs

27, L. Landau avenue, Kharkiv, 61080, Ukraine